

Høringsinnspill til utvalget om inntektsregulering i landbruket

Vi er et ungt par som tok over en landbrukseiendom på odel 1.1.2021. Nå har det gått 12 måneder, og vi kan se tilbake på vårt første driftsår og sammenlikne det, både med forrige generasjons drift, med andre gårdbrukere, men også med situasjonen til andre mennesker på vår egen alder og med andre yrkesgrupper i samfunnet.

Vi tok opp et stort lån for å investere i kjøp av gårdsbruket, og hadde tanker om at denne investeringa skulle kunne avstedkomme en inntekt å leve av for i alle fall en av oss.

Vårt første driftsår begynte med at vi fikk avslag på søknad om driftskreditt fra banken grunnet lav lønnsomhet i forrige driftsår. Her var det klart at vi måtte klare oss med det som var av oppsparte midler og skyte inn lønnsmidler fra «vanlige jobber». Den totale summen av overføringer inn i gårdsbruket for å dekke løpende driftskostnader landet i 2021 på om lag 1,7 millioner kroner. Investeringer og vedlikehold av bygningsmasse er det ikke rom for. Drifta på gården genererer nå 1 million kroner i året, mens kostnadssida ligger på 2,9 millioner kroner årlig. Av dette er ca 200 000 kroner renter og avdrag. I tillegg har vi lagt ned betydelig egenarbeid, samt fått gratis hjelp og bistand fra forrige generasjon tilsvarende langt over full stilling. Det er ingen lønn å ta ut fra gårdsdrifta, ei heller til å kompensere frivillig innsats fra forrige generasjon, slektninger eller andre gode hjelpere.

Samtidig ser vi at kostnadene øker, vi observerer dobbel pris på kunstgjødsel i forhold til i høst, strømprisene har økt fra ca 10.000,- kroner i måneden til ca 17.000,-. Prisen på kraftfôr, en av de viktigste innsatsfaktorene for melkeproduksjon, øker også, det går om lag 45.000,- til kraftfôr hver måned. Kostnader forbundet med veterinær- og andre fremmedtjenester øker i takt med at lønnsomheten i gårdsdrifta synker.

Vi fant tidlig at vi ikke har råd til å slutte i dagjobben, både grunnet lav lønnsomhet i landbruket og for å sikre oss begge en tilnærmet normal pensjonssparing. Vi har engasjert en avløser til deler av morgenstellet i fjøset, tilsvarende 3-4 t hver hverdag. Kveldsstellet tar vi etter jobb. Helger, helligdager, fridager, bursdager, julaften og nyttårsaften tilbringes i fjøset, i tillegg til at vi har sovende vakt hver natt. Nedbetaling av gjelda er det som blir «lønna» fra landbruksvirksomheten. Det er ingen avkastning eller ordinær lønn å ta ut. I tillegg har vi leieinntekt som i sin helhet brukes til å finansiere gårdsdrifta.

Vi har ikke råd til å ansette avløseren i 100 % stilling, noe som betyr at hen må ta ekstrajobber ved siden av å jobbe hos oss. Med usikkerheten i landbruket kan vi heller ikke garantere avløser fortsatt arbeid hos oss på fast basis, og det blir uforutsigbart både for hen og for oss. Når hen er borte fra jobb på grunn av sykdom, får hen ikke kompensert lønnstapet gjennom avløserlaget. Vi håper å klare å beholde avløseren vår, en svært dyktig og motivert medarbeider, men innser samtidig at vilkårene vi kan tilby ikke kan konkurrere med vilkårene på arbeidsplasser utenfor landbruket.

Årsverk og timetall for vårt bruk i 2021:

Driver 1:	
Gårdsdrifta:	2550 timer
Vanlig jobb:	1750 timer
Driver 2:	
Vanlig jobb:	1750 timer

Gårdsdrifta:	1500 timer
Forrige generasjons bidrag i vår drift:	
Gårdsdrifta:	4700 timer
Egen virksomhet, for å generere midler som går inn i gårdsdrifta:	700 timer
Avløser:	
Gårdsdrifta:	960 timer
Maskinarbeider sesong:	
Gårdsdrifta:	1080 timer
Samlet timebruk 2021:	
Gårdsdrifta:	10790 timer
Virksomhet utenfor gårdsdrifta for å finansiere gårdsdrift, pensjon og mat:	4200 timer

Når vi ser på dette regnestykket så ser vi også selv at det ikke er sikkert vi blir gamle i dette yrket.

Vi driver fremdeles i båsfjøs, som en stor andel andre melkeprodusenter gjør i Norge i dag. Fjøset er i behov av stadig mer vedlikeholds- og reparasjonsarbeid, og mye tid går med til sveising og annen «brannslukking» i fjøset. Det fremtvinger seg investering i nytt fjøs dersom vi skal fortsette å drive, men en investering vil ikke være mulig uten støtte fra Innovasjon Norge, og selv da vil det være nærmest uansvarlig å ta opp enda et stort lån, når man ser på inntektssida i landbruket i dag.

Investeringsstøtten fra Innovasjon Norge er betinget av at man driver med overskudd og kan utvikle drifta til å produsere et større overskudd i framtida. Når prisene løper fra oss på alle fronter, forsvinner grunnlaget for å få investeringsstøtte, og vi som sitter med båsfjøs i dag blir hengende i bakevja, uten mulighet til fortsatt drift uten at begge velger å stå i full jobb og i tillegg produsere mat som en «svært dyr hobby» i tillegg til at kårfolket trår til langt utover det som kan ventes av dem.

For dem som har skog i tillegg er det forstummende å se at prisen for tømmeret i dag er den samme som den var for 60 år siden. Prisen på trelast har i sin tur løpt fra tømmerprisen, og vil fortsette å løpe fra skogeieren. Tilskuddet Innovasjon Norge tilbyr til å dekke ekstraavgifter forbundet med å bygge fjøs i tre er en vits.

Når man leser dette, kan man begynne å lure på hvorfor vi driver denne gården.

Drifta på gården vår går bare fordi vi har bestemt oss for å prøve, og fordi vi har vært villige til å strekke oss langt for å forsøke å holde drifta i gang. Vi er ikke *nødt* til å produsere mat, men valgte det fordi vi tenker at det er meningsfullt og viktig. Hvis samfunnet mener noe annet, som vi ser av tallenes tale, må vi revurdere vår beslutning om å produsere mat, all den tid det i Norge i dag tilsynelatende ikke er ment at bønder skal kunne ha utsikter til å leve et noenlunde vanlig liv, eller være del av samfunnet tilnærmet likt andre mennesker.

Så lenge det ikke er økonomien som motiverer, men gårdsdriftas og landbrukets egenverdi, så vil kanskje enda gårdbrukere finne seg i å jobbe 4000+ timer i året for knapper og glansbilder. Men dagens unge som vurderer å begynne med gårdsdrift er ikke interessert i å jobbe dugnad for at overskuddet til de store matvarekjedene skal skyte i været. Myndighetene må kunne tilby noe mer, for å sikre rekruttering til og levelige vilkår i landbruket, og for å hindre at all mat til slutt må importeres til Norge.

For hvordan vil Norge se ut uten det landsdekkende og i stor grad familiebaserte landbruket vi har i Norge i dag? Etter vårt syn er det svært risikofylt å tilby landbruket så dårlige vilkår at flere avviker sine bruk og færre velger å gå inn i næringa. Landbruk og matproduksjon er så grunnleggende viktig at noe må gjøres nå. Etter vår mening burde en stor del av jordbruket sortert under beredskaps- eller forsvarsbudsjettet, all den tid mennesket er avhengig av mat for å leve.

Vi registrerer at flere foreslår økt pris på matvarer som en løsning på levekårs- og lønnsgapet mellom gårdbrukere og andre arbeidstakere i Norge. Men slik vi ser det vil dette kun medføre økt import av matvarer. I Norge er vi bundet i vårt tollvern gjennom WHO- og EØS-avtalene, og selv om vi hadde gått over fra prosentvis toll til volumtoll, ville dette etter vår mening ikke gi særlig økt handlingsrom. Vi mener at man ikke bør være redd for å bruke økt tilskudd over jordbruksavtalen som virkemiddel for å bøte på denne uholdbare situasjonen.

At noe må gjøres er helt klart. Skal det være med en generasjon til med nye gårdbrukere må en vesentlig endring finne sted først. Veien videre bør bygges på et rettvise tallgrunnlag. Beregnet inntekt blir først riktig når man måler den matproduserende gårdbruker sine inntekter knyttet til samfunnsoppdraget med å produsere mat. Med andre ord må beregningen baseres på næringsinntekta fra jordbruket.

Det er ikke bøndene som blir subsidiert, det er bøndene som subsidierer maten du får kjøpt billig i butikken.